

**VRŠNJAČKO NASILJE U OSNOVNIM ŠKOLAMA:
UČESTALOST I VRSTE NASILNIČKOG PONAŠANJA**

*Prof. dr Tatjana Marić,⁶⁸
Univerzitet u Banjoj Luci
Prirodno-matematički fakultet*

Apstrakt: Posljednjih nekoliko godina sve se više prepoznaje potreba sistemskog istraživanja fenomena vršnjačkog nasilja i njegovih različitih manifestacija vezanih za učestalost i vrste nasilja. Cilj ovog istraživanja bio je ispitati učestalost pojedinih oblika vršnjačkog nasilja u osnovnim školama. Stavovi nastavnika i učenika se mimoilaze kada su u pitanju: slanje prostih slika na internetu, namjernog uništavanja ličnih stvari, ignorisanja, praćenja i uhođenja, prijetećih pogleda, ucjena, pričanja laži, isključivanja iz društva, slanje prostih riječi SMS-om i putem Interneta, prijetnje, čupanje za kosu i tuča. Pokazalo se da su dječaci češće počinitelji vršnjačkog nasilja u oba mjerenja. Zanimljivo je primijetiti rezultate istraživanja koji ukazuju da je od strane učenika učionica rangirana na prvom mjestu kao mjesto vršenja nasilja, dok je kod nastavnika školsko dvorište. Rezultati istraživanja kod učenika su ukazali na većinsku zastupljenost istovrsne reakcije u nasilnoj situaciji, većina učenika bi uzvratila istom mjerom. Uzroci nasilja po mišljenju nastavnika su u prvom redu zanemarivanje i vaspitanje od strane porodice, zatim nedovoljna saradnja roditelja i nastavnika, dok su reakcije koje se odnose za nivo osviještenosti vezane za sferu nenasilne komunikacije. U skladu s dobijenim rezultatima može se zaključiti da je nasilje među djecom u školama prisutno i to u različitim oblicima. Iz tog razloga postoji potreba sistemskog rada na rješavanju ovog problema koji podrazumijeva ranu identifikaciju i prevenciju pojavnih oblika nasilja među vršnjacima, te rad sa roditeljima i nastavnim osobljem koji svojim postupcima prenose obrasce ponašanja na učenike.

Ključne riječi: učestalost, vrste nasilja, vršnjačko nasilje.

Uvod

Od postojanja škole postojali su i postoje nasilni oblici ponašanja među djecom. Kroz istoriju su se mijenjali samo uzroci i oblici nasilnog ponašanja u skladu s potrebama i mogućnostima nasilnika. Vršnjačko nasilje je društveno neprihvatljivo ponašanje (Vasta, Haith, & Miller, 1998). Nasilje u školi je nasilje u kojem je učenik trajno i učestalo izložen negativnim postupcima od strane jednog ili više učenika koji ga namjerno žele povrijediti, poniziti ili izložiti neugodnostima (Olweus, 1998). Termini koji se koriste za označavanje nasilja u školi su: mobbing i bullying. Nasilništvo među učenicima je specifičan vid agresivnog ponašanja, proces koji kod svakog učesnika može dovesti do ozbiljnih i dalekosežnih posljedica kako fizičkih, tako u socijalnom i emocionalnom životu. Smatra se najzastupljenijim oblikom neprihvatljivog ponašanja djece u školi, koje može prerasti u ekstremno ozbiljne forme asocijalnog ponašanja. Uz vršnjačko nasilje često se pominje pojam zlostavljanje, no ova dva pojma se razlikuju. Za zlostavljanje kažemo da je teži oblik vršnjačkog nasilja jer njegovo duže trajanje i izloženost stresu narušava psihičko i fizičko zdravlje djeteta. Zlostavljanje je sistematsko, namjerno nanošenje boli i obavezno je praćeno nesrazmjerom moći žrtve i nasilnika (Farrington, & West 1993). Karakteristike zlostavljanja kao oblika negativnog ponašanja: traje duže vrijeme, ponavlja se, usmjereno je na istu osobu, namjerno svjesno negativno ponašanje i prisutan je nesrazmjernan odnos moći. Vršnjačko nasilje se može posmatrati kao podvrsta ili segment agresivnog

⁶⁸ tatjana.maric@pmf.unibl.org

ponašanja. Kao i kod agresivnog ponašanja uopšte, vršnjačko nasilje podrazumijeva namjernu povredu žrtve. Povreda može biti fizička i psihološka i ona ima značajan uticaj na fizičko, emocionalno, socijalno i obrazovno stanje žrtve (Rubin, Bukowski, & Parker, 2003). Pod vršnjačkim nasiljem Olweus (1998) podrazumijeva pojavu kada je učenik iznova i trajno izložen negativnim postupcima od strane jednog ili više učenika. Pod vršnjačkim nasiljem se, po ovom određenju, ne podrazumijevaju povremeni beznačajni napadi usmjereni protiv jednog učenika. Pojam vršnjačkog nasilja se koristi kada postoji nesrazijemerna snaga, odnosno, kada se učenik koji je izložen napadima sa teškoćom brani i donekle je bespomoćan u odnosu prema učeniku koji ga zlostavlja. Pod međuvršnjačkim nasiljem podrazumijevamo događanja u širem okviru škole u kojim pojedini učenici ili, još češće, grupa učenika, izvodi trajno nasilje nad svojim vršnjakom ili mlađim djetetom kojim se žrtvi nasilja nanose povrede ili pričinjava bol i neprijatnost (Olweus, 1993).

Nasilje među vršnjacima u školama je česta pojava, što su pokazali i rezultati istraživanja u zemljama u okruženju i uopšte u svijetu. Koliko je nasilje među djecom i mladima raširena pojava, najbolje prikazuju rezultati studije da je na području Europe više od 15 000 mladih od 15 do 29 godina umire od posljedica nasilja, a mnogo ih je više trpi fizičke, emocionalne, psihološke ili socijalne posljedice zbog svjedočenja ili učestvovanja u nasilju te straha od nasilja (Mitis, et al., 2014). Rezultati Svjetske zdravstvene organizacije (WHO, 2015) koja je provedena u 40 država svijeta, pokazuju kako je nasilje među djecom i mladima generalno raširena pojava koju prijavljuje 10,7% slučajeva. Posljedice vršnjačkog nasilja mogu biti ozbiljne i dugotrajne, te uključuju nisko samopoštovanje, depresiju, akademski neuspjeh, probleme u ponašanju, psihozu i povećani rizik od suicida (Arseneault, Bowes & Shakoor, 2010; Klomek, Sourander & Gould, 2010). Približno je jedno od troje djece uključeno u neki od oblika nasilja (Modecki Minchin, Harbaugh, Guerra & Runions, 2014).

Rezultati istraživanja među učenicima uzrasta od 10 do 18 godina pokazuju da je među njima od 3% do 12,9% počinitelja vršnjačkog nasilja, te od 5% do 6% žrtava (Cross et al., 2012). Djeca izložena nasilju u školi razviće će negativan odnos prema školi i drugim učenicima, što se direktno odražava na na školski uspjeh (Rigby, 2003). Žrtve zlostavljanja izložena su povećanom riziku smetnji u socijalnom i emocionalnom razvoju (Craig, Pepler, & Blais, 2007).

Djeca žrtve nasilja iskazuju veću anksioznost, depresivnost i usamljenost, a imaju i lošiju sliku o sebi (Hawker & Boulton, 2000). Oni su često izloženi izloženi socijalnoj izolaciji, a sve to može uticati na pojavu depresivnosti (Salmon, James & Smith, 1998), odbacivanja od strane vršnjaka. Rezultati istraživanja (Olweus, 1993) pokazuju da su djevojčice mnogo češće žrtve psihološkog, nego fizičkog nasilja među vršnjacima i da djevojčice češće sprovode psihološko nasilje nad vršnjacima. Broj dječaka izloženih psihološkom nasilju je približno jednak broju zlostavljanih djevojčica, a većina zlostavljanih dječaka je ujedno žrtva i fizičkog i psihološkog nasilja. Istraživanja pokazuju da je veća je vjerojatnost da će dječaci biti uključeni u vršnjačko nasilje, bilo kao žrtve bilo kao počinitelji vršnjačkog nasilja (De Bolle i Tackett 2013; Espejo-Siles, et al., 2020).

Učestalost i tumačenje nasilja među učenicima

U skladu sa gore navedenim određenjima vršnjačkog nasilja, možemo reći da se o vršnjačkom nasilju radi kad su uključeni sledeći elementi: negativni postupci koji su ponavljani, trajni su i u kojima postoji asimetrični odnos snaga (Baldry, 2003). Vršnjačko nasilje može činiti pojedinac – nasilnik, ili grupa. Rezultati istraživanja realizovanog u Srbiji (Popadić i Plut, 2007) ukazuju da oko 5% učenika jedne škole čine nasilno jezgro škole, a od konteksta, prisutnosti i stavova odraslih zavisi koliko će štetu učiniti. Pod nasiljem se podrazumijeva neopravdano nanošenje štete drugome (Popadić i Plut, 2007). Ponašanje kojim se nanosi šteta može biti verbalno i neverbalno i može se sastojati u fizičkom povređivanju, nanošenju materijalne štete ili psihološkom povređivanju, kao što je zastrašivanje, sramoćenje, socijalna izolacija i slično. Za sve definicije je zajedničko da se pod nasiljem podrazumijeva svako fizičko ili psihičko nasilno ponašanje usmjereno na djecu od strane njihovih vršnjaka, koje je učinjeno sa ciljem povređivanja, koje uključuje ponavljanje istog obrasca i odražava neravnopravan odnos snaga karakterističan na dva nivoa: jači protiv slabijih ili grupa protiv pojedinca. Svaki od ovih postupaka se može razlikovati po obliku, težini, intenzitetu i vremenskom trajanju.

Pojedini naučnici razlikuju tri oblika vršnjačkog nasilja (Jankauskiene et. al, 2008): verbalni, relacioni i fizički. Dječaci više učestvuju i fizičkom vršnjačkom nasilju, a polne razlike su manje

izražene kada je u pitanju verbalno vršnjačko nasilje i češće je kod djevojčica (Frisen, 2007). Pod direktnim se podrazumijeva fizičko povređivanje, nazivanje pogrdnim imenima, uzimanje tuđih stvari i pretnje. Pod indirektnim se podrazumijeva širenje glasina i namjerno odbijanje da se razgovara sa određenom osobom (Baldry, 2003). U skladu sa tim, možemo razlikovati direktnu i indirektnu viktimizaciju. Pod direktnom viktimizacijom se podrazumevaju situacije kada učenik trpi pretnje i kada ga neko naziva pogrdnim imenima, kada je izložen fizičkim napadima i povredama i otimanju stvari od strane vršnjačkog nasilnika. Pod indirektnom viktimizacijom podrazumevamo situacije kada je žrtva izolovana od društva vršnjaka, kada vršnjaci ne žele da razgovaraju sa žrtvom i kada o žrtvi šire glasine (Baldry, 2003). Nadalje, vršnjačko nasilje se može podeliti na: verbalno (omalovažavanje, dobacivanje, pretnje); socijalno (ignorisanje, ogovaranje, spletkarenje, izbegavanje, tračarenje); psihičko (preteći pogledi, praćenje, oštećenje imovine, krađe) i fizičko (udaranje, guranje) (Rigby, 1996).

Brojna istraživanja upućuju na polne razlike u učestalosti vršnjačkog nasilja, dječaci su češće žrtve nasilja od djevojčica, ali i počinitelji (Solberg & Olweus, 2003; Pereira et al., 2004). Također, dječaci su znatno češće nasilni prema djevojčicama nego što su djevojčice prema dječacima (Rigby, 2003). Dugotrajnija izloženost nasilju predviđa pojavu simptoma anksioznosti i depresije kod djevojčica, ali ne i kod dječaka (Bond et al., 2001). Izloženost relacijskoj agresiji ima znatno ozbiljnije posljedice za socio-emocionalni razvoj djevojčica, postaju depresivne, izbjegavaju socijalne situacije i osjećaju se usamljeno (Crick, Casas & Nelson, 2002).

Uz razlike u učestalosti, postoje razlike i u vrstama vršnjačkog nasilja kojima su žrtve izložene. Ranija istraživanja vršnjačkog nasilja bila su usmjerena na direktne oblike vršnjačkog nasilja kao što je fizičko i verbalno zlostavljanje zlostavljanje. Posljednjih godina istraživači su se sve više usmjerili na teže uočljive, indirektno oblike nasilja, kao što su ogovaranje, socijalnu izolaciju žrtve i njezino izdvajanje iz vršnjačke grupe (Smith et al.). Istraživanja pokazuju da su dječaci češće izloženi direktnim oblicima nasilja kao što su izrugivanje, prijetnje i fizičko nasilje, dok su djevojčice više izložene indirektnom nasilju kao što je ignorisanje, širenje laži i isključivanje iz vršnjačke grupe (Collins, K., McAleavy, G., & Adamson, 2004.). Djevojčice iskazuju više indirektno ili relacijsku agresiju koja se odnosi na narušavanje odnosa s drugima (Crick & Grotpeter, 1995).

U našem istraživanju zanimljivo je tumačenje nasilja od strane učenika. Učenici verbalno nasilje (psovke, vrijeđanje, nadimke, ismijavanje, ruganje), kao i socijalno nasilje (izbjegavanje, ignorisanje, isključivanje iz aktivnosti, ogovaranje, širenje zlobnih tračeva) ne smatraju nasiljem. Edukacijom, nekih običajnih obrazaca ponašanja, trebamo kod djece mijenjati kulturološki loše navike i smanjiti visok stepen tolerancije na nasilje. U ovom procesu aktivno trebaju učestvovati i roditelji kao prvi modeli učenja po kojima djeca usvajaju određena znanja, vještine i navike.

Cilj ovog rada je bio analizirati i ispitati pojavu međuvršnjačkog nasilja u osnovnim školama i njegove pojavne oblike, učestalost nasilja među vršnjacima, kao informisanost i znanja koje učenici imaju o ovom problemu. Istraživanjem smo nastojali da ispitamo i varijable kada je u pitanju pol učenika, odnosno ko više trpi nasilje, gdje i kada se nasilje najčešće događa i koji su uzroci nasilje prema mišljenju nastavnika i učenika.

Metod

Uzorak i postupak ispitivanja

Uzorak ispitanika ovog istraživanja činili su 285 učenika oba pola od petog do osmog razreda (51% dječaka i 49% djevojčica), i 139 nastavnika (24% muških i 76% ženski) iz tri osnovne škole sa područja, opštine Banja Luka, provedno tokom oktobra 2023. Istraživanje je provedeno u skladu sa etičkim pravilima istraživanja sa, što je uključivalo pristanak roditelja za sudjelovanje djece u ispitivanju. Anonimnost i tajnost prikupljenih podataka bila je zagaratovana svim učesnicima.

Instrument

Instrument se sastojao od ankete za učenike sadržao je 20 pitanja i ankete za nastavnike sa 22 pitanja (kombinaciju pitanja otvorenog i zatvorenog tipa) koja su se odnosila na informisanost mladih

o vršnjačkom nasilju, prisutnost nasilja u osnovnoj školi, oblike nasilja, lična iskustva ispitanika kada je u pitanju nasilje među mladima (mjesto i vrijeme), te koji su najčešći uzroci nasilja u školi prema mišljenju učenika i nastavnika.

Rezultati i diskusija

Informisanost učenika o prisutnosti vršnjačkog nasilja u školi

Prvi korak u istraživanju bio je sagledavanje percepcije učenika o problemu prisustva nasilja među djecom, odnosno je stepen informisanosti učenika o problemu vršnjačkog nasilja. Sumirani podaci pokazuju da je 14% učenika izjavilo da je nasilje prisutno često u njihovom okruženju, 68% ponekad, 8% nikada, dok je 10% izjavilo da je isto prisutno, ali se o njemu ne govori.

Rezultati istraživanja pokazuju da postoji prostor za edukaciju učenika po pitanju vršnjačkog nasilja jer veća populacija anketiranih učenika 68% nije sigurna koji su to oblici vršnjačkog nasilja i kako se isto manifestuje, pa je indikativno da ga i ne prepoznaju u nekim slučajevima. Zanimljiva je percepcija učenika od 10% koja jasno pokazuje potrebu za osnaživanjem kapaciteta „šutljivog“ dijela populacije.

Vrste nasilja i njihova zastupljenost

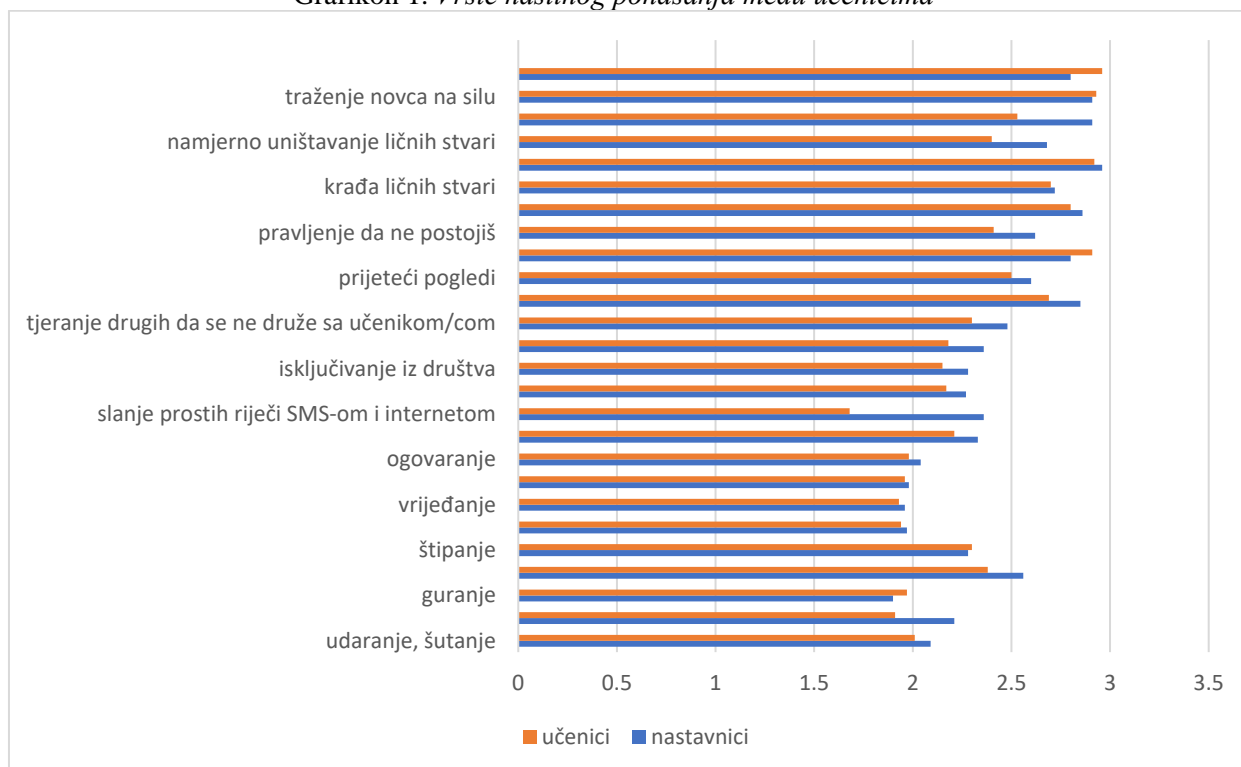
Analizirajući stavove nastavnika i učenika uočeni su različiti oblici nasilnog ponašanja među učenicima. Frekvencije iskazanih stavova su svrstane u tri grupe: 1. najviše zastupljeni, 2. prosječno zastupljeni, 3. najmanje zastupljeni oblici nasilja među vršnjacima.).

Najniži skor rezultata na Grafikonu 1. predstavlja najveću zastupljenost pojavnih oblika nasilja, a najviši skor rezultati predstavlja najmanju zastupljenost istih. Prema tim rezultatima, učenici su izjavili da je u njihovom okruženju najviše prisutno nasilje prepoznato kroz tuču-1,91, vrijeđanje-1,93, nazivanje pogrdnim imenom-1,94, ismijavanje i ruganje-1,96, dok je najmanje zastupljeno kulturološko vrijeđanje-2,96, traženje novca na silu-2,93 i zaključavanje u prostoriju-2,92. Stavovi nastavnika i učenika su većim dijelom usaglašeni i prate jedni druge po frekvenciji odgovora kada su u pitanju: guranja, udaranja i šutanja, ogovaranja, ismijavanja i ruganja, vrijeđanja, nazivanja ružnim imenima, štipanja, krađe ličnih stvari, traženje novca nasilu, dodirivanja po tijelu na neprimjeren način, potom kod zaključavanja u prostoriju. Stavovi nastavnika i učenika se mimoilaze kada su u pitanju: kulturološko vrijeđanje, slanje prostih slika na Internet, namjernog uništavanja ličnih stvari, ignorisanja, praćenja i uhođenja, prijetećih pogleda, ucjena, pričanja laži, isključivanja iz društva, slanje prostih riječi SMS-om i putem Interneta, prijetnje, čupanje za kosu i tuča, što otvara prostor za dodatno istraživanje po ovom pitanju na većem uzorku ispitanika.

Na osnovu dobijenih rezultata istraživanja jasno je da populaciju treba educirati o vrstama nasilja kako generalni pokazatelji ne bi ukazivali na prikrivene ili neprepoznate oblike nasilnog ponašanja jer većina ispitanika pod nasilnim ponašanjem podrazumijeva samo oblike fizičkog nasilja.

Kada je ispitanicima ponuđen širok dijapazon mogućih vrsta nasilja, koje su u praksi prepoznavali, iskristalisani su i druge vrste nasilja koji postoje u okruženju ispitanika, a koje isti nisu prepoznavali.

Grafikon 1. Vrste nasilnog ponašanja među učenicima

Na osnovu dobijenih podataka možemo konstatovati da su vrste nasilnog ponašanja iskazani kroz razne vidove i grupisani u navedne kategorije, sa tim da imamo neke oblike nasilja o kojima se nije ranije govorilo. S tim u vezi, treba uzeti u razmatranje i podatke o prisutnosti nasilja kojoj su djeca izložena, jer ukoliko se pod nasiljem smatra samo fizičko nasilje, a zanemarujemo sve ostale iskazane oblike onda u konačnici imamo jako mali procenat koji negira faktičko stanje. Tome u prilog govore i rezultati koje smo dobili kada smo pitali učenike o učestalosti nasilja među učenicima: *Koliko sam ja bio nasilan/na prema drugima?* i *Koliko su drugi bili nasilni/na prema meni?* Većina broj učenika nikada nije bio izložen nasilju pri čemu je isti stav kompatibilan sa stavovima nastavnika, te stavovima učenika koji su približnom procentu izjavili da nikada nisu bili nasilni prema nekome. Međutim, procenat od 33% učenika koji su bili nasilni prema drugima, da li 1-2 puta tokom godine, 1 mjesечно, 1 u toku sedmice ili svaki dan, govore o potrebi ozbiljnog pristupa u rješavanju ovog problema. Ovaj procenat bi bio i mnogo veći da učenici i odrasli pod nasiljem u većini slučajeva ne podrazumijevaju samo fizičko nasilje, tj. ono vidljivo. Nažalost oni suptilniji oblici nasilja, kao što su: vrijeđanje, ponižavanje, ogovaranje, odbacivanje, isključivanje iz igre, cyber nasilje i slično ostaju prikriveni ili se čak ne smatraju nasiljem.

Rezultati istraživanja upućuju na zaključak da su u osnovnim školama prisutni svi vidovi nasilja. Sve ovo ukazuje na činjenicu da su djeca neprestano, kako u porodici i putem medija tako i u školi su svjedoci ponašanja koje sadrži elemente nasilja, i da često te obrasce usvajaju kao modele ponašanja. Ono što zabrinjava i predstavlja veći problem su prikriveni oblici nasilja koje učenici nikada ne pokazuju javno.

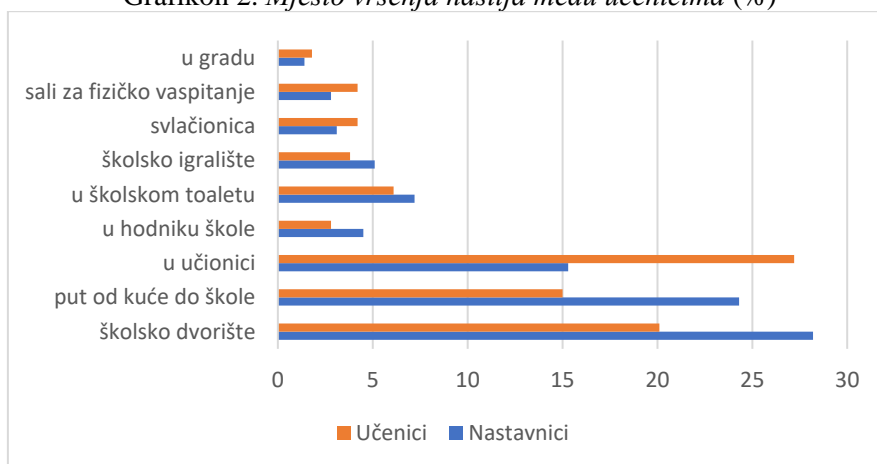
Struktura nasilnika, mjesto i uzroci vršenja nasilja

Mišljenja nastavnika i učenika su po pitanju vršilaca nasilja su prilično usaglašena kada je riječ o djevojčicama, dok se po pitanju dječaka stavovi znatno razlikuju. U prvom planu su istaknuti dječaci zbog fizičkog nasilja koja je najočitija vrsta nasilja pri, prema mišljenju nastavnika nasilje je po pitanju pola isključivo vezano za dječake 10%, više za dječake nego za djevojčice 52%, više za djevojčice nego za dječake 1% i podjednako za djevojčice i dječake 37%. Analizirajući strukturu nasilnika osim polne u obzir su uzete i činjenice vezane za uzrast pri čemu su generalno nastavnici i učenici stava da su to u prvom redu učenici iz istog odjeljenja (49%), zatim stariji učenici (24%), pa

onda učenici istog razreda iz drugih odjeljenja (18%), dok najmanji procenat spada na nasilnike koji ne pripadaju niti u jednu od datih kategorija (9%).

Škola je mjesto gdje se događa najviše sukoba među djecom. Zanimljivo je primijetiti odgovore učenika u istraživanju koji ukazuju da je na prvom mjestu rangirana učionica kao mjesto vršenja nasilja od strane učenika, dok se kod nastavnika učionica nalazi na trećem mjestu. Na drugom mjestu je školsko dvorište za učenike, dok su nastavnici stavili školsko dvorište na prvo mjesto, na trećem mjestu za učenike školski hodnik, dok je za nastavnike to učionica. Važno je da nastavnici budu spremni intervenisati, te da to radije učine prerano, nego da propuste priliku da se umiješaju prije nego što bude prekasno. Suzdržavanje od reagovanja zapravo je prećutno odobravanje nasilništva.

Grafikon 2. Mjesto vršenja nasilja među učenicima (%)

Ako pogledamo odgovore učenika i nastavnika možemo vidjeti da najčešći uzrok nasilnog ponašanja među učenicima je nevaspitanje i zanemarivanje od strane roditelja (63%) prema mišljenju nastavnika, a prema odgovorima učenika ljubomora (28%).

Tabela 1. Učenički i nastavnički odgovori vezani za uzroke nasilnog ponašanja

Kategorija	%	
Primjer odgovora		Učenici odgovori
Ljubomora <i>boljih ocjena.</i>	28%	„Zbog nešto što ja nemam.“
Dokazivanja <i>važni</i> “, „ <i>Žele biti glavni</i> “, <i>da su face.</i>	24%	„Prave se „Misle
Vrijeđanje <i>„Nazivanje me pogrđnim imenima,</i>	24%	<i>psuju.</i> “

Nastavnici odgovori

Nevaspitanje i zanemarivanje

djece od strane roditelja 63%

„Roditelji su prezaposleni“. „Porodični

problemi (razvod, bolest)“.

Nedovoljna saradnja nastavnika 18%

„Preveliki pritisak od strane roditelja“ roditelja

Nedovoljan autoritet

prosvetnih radnika 8%

„Nastavnici se ne poštuju ni od strane

roditelja, ni učenika“

Previše koriste medije 15%

filmovi i igrice nasilnog sadržaja,

mobilni telefoni utiču da neko

nasilnik.“

„TV-

Internet,

postane

Loše uticaj vršnjaka 15%

društvo“, „Nagovaranje drugih“

„Loše

Transfer nasilja u porodici 10%

doživljavaju nasilje i to prenose na

djecu“.

„Djeca

drugu

Roditeljski stilovi vaspitanja i uslovi odrastanja djeluju na stvaranje nasilnika. Djeca roditelja koja ne doživljavaju roditeljsku toplinu i imaju roditelje koji nisu emocionalno osjetljivi na djetetove potrebe, koji pružaju malo emocionalne podrške, pažnje i zanimanja za dijete češće su neposlušna, agresivna i pokazuju probleme u ponašanju (Vasta, Haith & Miller, 1998). Nedostatak topline i pažnje, a posebno u najranijoj dobi, uvećava opasnost od kasnije nasilnosti i neprijateljstva prema drugima. Roditeljski kontrola je stepen u kojem je dijete disciplinovano i usmjeravano. Djeca kod kojih roditelji ne uspostavljaju jasne granice nasilničkog ponašanja prema vršnjacima, braći, sestrama, ali i odraslima, odnosno djeci čiji su roditelji permissivni, povećavaju djetetovu agresivnost, a time i uvećati opasnost od kasnijeg nasilnog ponašanja. Naime, ako na agresivna ponašanja izostaju kazne, dijete u svom repertoaru ponašanja učvršćuje agresivne reakcije. Povećanje rizika od kasnijeg nasilništva je emocionalno i fizičko zlostavljanje djeteta od strane roditelja ili staratelja. Osim zlostavljanja djeteta, faktor koji povećava rizik agresivnog ponašanja jest i svjedočenje nasilju u porodici (Baldry, 2002.) I brojni drugi problemi u porodici (razvod roditelja, alkoholizam, hronične bolesti članova porodice) kojima dijete može biti izloženo tokom određenog perioda života mogu biti uzrok nasilništva kod djece. Nedostatak pažnje i topline, izloženost nasilnom ponašanju kod kuće, te nedovoljan nadzor i briga roditelja neki su od razloga za razvoj nasilničkog ponašanja djece. Korištenjem fizičkog kažnjavanja roditelj šalje djetetu poruku kako treba ljutnjom, nasiljem i zastrašivanjem dobiti ono što želimo. Vjerovatno je da će se dijete koristiti sličnim metodama i u kontaktu sa svojim vršnjacima.

Zaključak:

Nasilje među vršnjacima nije fenomen novog doba o kome govorimo kada spominjemo pojavne oblike društva u tranziciji, naprotiv ono je uvijek bilo prisutno u našem društvu, ali se o istom treba više govoriti i pridavati značaj edukaciji onih profesija koje su direktno uključene u rješavanje konfliktnih situacija. Za posljedicu imamo eskalaciju nasilnog rješavanja konflikata koji imaju najočitije forme u vidu fizičkog nasilja uz koje se, naravno, javljaju i drugi oblici nasilja (verbalno, neverbalno, elektronsko). Ovim istraživanjem nastojali smo ispitati stavove učenika i nastavnika o učestalosti i vrstama nasilja među vršnjacima, te utvrditi nedostatak sadržaja vezanih za prevenciju vršnjačkog nasilja koji bi trebali biti integrisani u nastavne planove i programe osnovnih škola. Različiti programi podučavanja na temu smanjenja nasilja mogu značajno doprinijeti smanjenju pojave nasilja, koji se fokusiraju na individualnu podršku učenja socijalnih vještina asertivnosti, jačanja samopouzdanja i promjene ponašanja. Kroz takve pristupe učenici uče raditi zajedno što utiče na smanjenje predrasuda, sticanje vještina komunikacije, razmjenu informacija i načina kako sagledavati svoja postignuća, ali isto tako i na učenje vještina kako rješavati i prevazilaziti konfliktnu situaciju. Škola tako postaje mjesto gdje se na prihvatljiv način može razgovarati o osjećanjima i odnosima.

U skladu s dobijenim rezultatima može se zaključiti da je nasilje među djecom u školama prisutno i to u različitim vrstama. Iz tog razloga postoji potreba sistemskog rada na rješavanju ovog problema koji podrazumijeva ranu identifikaciju i prevenciju pojavnih oblika nasilja među vršnjacima. Naime ovaj rad ima za svrhu pridonijeti planiranju naučno utemeljenih intervencija za promociju pozitivnog razvoja i prevenciju rizičnih ponašanja mladih. Kreiranjem i provođenjem preventivnih intervencija koje imaju uporište u teorijskom okviru koncepta otpornosti pojačavaju se zaštitni faktori koji pomažu mladima prevladati štetne posljedice nasilja. Nadalje važna komponenta usmjerena na prevenciju vršnjačkog nasilja jest podizanje svijesti o navedenom problemu među kreatorima programa i politika. Nasilje među mladima nije jednostavan problem sa lakim i jednostavnim rješenjima. Promocija pozitivnog razvoja mladih, jačanje njihove otpornosti te, posljedično, prevencija uključivanja djece i mladih u rizična ponašanja zadatak je svakog društva.

Literatura:

- Arseneault L, Bowes L, & Shakoor S. (2010). Bullying victimization in youths and mental health problems: 'Much ado about nothing'? *Psychological Medicine* 40(5), 717-729.
- Baldry, A. C. (2003). Bullying in schools and exposure to domestic violence. *Child Abuse & Neglect*, 27(7), 713-732. [https://doi.org/10.1016/S0145-2134\(03\)00114-5](https://doi.org/10.1016/S0145-2134(03)00114-5)
- Bond, L., Carlin, J.B., Thomas, L., Rubin, K., & Patton, G. (2001). Does bullying cause emotional problems? A prospective study of young teenagers. *BMJ*, 323, 480-484.
- Collins, K., McAleavy, G., & Adamson, G. (2004). Bullying in schools: A Northern Ireland study. *Educational research*, 46(1), 55-72. <https://doi.org/10.1080/0013188042000178827>
- Craig, W., Pepler, D., & Blais, J. (2007). Responding to Bullying: What Works? *School Psychology International*, 28(4), 465-477. <https://doi.org/10.1177/0143034307084136>
- Crick, N. R., Casas, J. F., & Nelson, D. A. (2002). Toward a more comprehensive understanding of peer maltreatment: Studies of relational victimization. *Current Directions in Psychological Science*, 11(3), 98-101.
- Crick, N. R., & Grotpeter, J. K. (1995). Relational aggression, gender, and social-psychological adjustment. *Child development*, 66(3), 710-722. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1995.tb00900.x>
- Cross, D., Shaw, T., Epstein, M., Monks, H., Dooley, J., & Hearn, L. (2012). Cyberbullying in Australia: Is School Context Related to Cyberbullying Behavior. In Q. Li, D. Cross, & PK. Smith (Eds.), *Cyberbullying in the Global Playground: Research from International Perspectives*, 75-98. <https://doi.org/10.1002/9781119954484.ch5>
- De Bolle, M., & Tackett, J. L. (2013). Anchoring bullying and victimization in children within a Five-Factor Model-based person-centred framework. *European Journal of Personality*, 27(3), 280-289. <https://doi.org/10.1002/per.1901>
- Espejo-Siles, R., Zych, I., Farrington, D. P., & Llorent, V. J. (2020). Moral disengagement, victimization, empathy, social and emotional competencies as predictors of violence in children and adolescents. *Children and Youth Services Review*, 118, Article 105337. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105337>

- Farrington, D. P., & West, D. J. (1993). Criminal, penal and life histories of chronic offenders: Risk and protective factors and early identification. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 3(4), 492–523. <https://doi.org/10.1002/cbm.1993.3.4.492>
- Frisen, A. (2007). Measuring health-related quality of life in adolescence. *Acta Paediatrica*, 96(7), 963–968
- Hawker, D.S.J. and Boulton, M.J. (2000) Twenty Years' Research on Peer Victimization and Psychosocial Maladjustment: A Meta-Analytic Review of Cross-Sectional Studies. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 41, 441-455. <https://doi.org/10.1111/1469-7610.00629>
- Jankauskiene, R., Kardelis, K., Sukys, S., Kardeliene, L. (2008). Associations between school bullying and psychosocial factors. *Social and Personality*, 36, 145-162
- Klomek, A. B., Sourander, A., & Gould, M. (2010). The association of suicide and bullying in childhood to young adulthood: A review of cross-sectional and longitudinal research findings. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 55(5), 282-288.
- Mitis, F., Sethi, D., Crispino V, & Galea, G. (2014). *European facts and the Global status report on violence prevention*. Copenhagen: World Health Organization.
- Modecki, K. L., Minchin, J., Harbaugh, A. G., Guerra, N. G., & Runions, K. C. (2014). Bullying Prevalence across Contexts: A Meta-Analysis Measuring Cyber and Traditional Bullying. *Journal of Adolescent Health*, 55, 602-611. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2014.06.007>
- Olweus, D. (1993). *Bullying at School: What We Know and What We Can Do*. Oxford UK: Blackwell Publishers.
- Olweus, D. (1998). *Nasilje među djecom u školi*. Zagreb: Školska knjiga
- Pereira, B., Mendonça, D., Neto, C., Valente, L., & Smith, P. K. (2004). Bullying in Portuguese Schools. *School Psychology International*, 25(2), 241-254. <https://doi.org/10.1177/014303430404043>
- Popadić, D. & Plut, D. (2007). Nasilje u osnovnim školama u Srbiji – oblici i učestalost. *Psihologija*, 40 (2), 309-328.
- Rigby K. (2003). Consequences of Bullying in Schools. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 48(9), 583-590. <https://doi.org/10.1177/070674370304800904>
- Rubin K. H., Bukowski W. M. & Parker J.G. (2003). Peer Interactions, Relationships, and Groups. In N. Eisenberg, W. Damon & R. M. Lerner (Eds.), *Handbook of Child Psychology: Vol. 3, Social, Emotional and Personality Development*, 6th ed. (pp. 571- 645). NJ: John Wiley & Sons Inc
- Salmon G, James A, Smith D.M. (1998). Bullying in schools: self reported anxiety, depression, and self esteem in secondary school children. *British Medical Journal* 317, 924-925.
- Smith, P. K., Cowie, H., Olafsson, R. F., Liefhoghe, A. P. D., Almeida, A., ...Wenxin, Z. (2002). Definitions of bullying: A comparison of terms used, and age and gender differences, in a fourteen-country international comparison. *Child Development*, 73(4), 1119–1133. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00461>
- Solberg, M. E., & Olweus, D. (2003). Prevalence estimation of school bullying with the Olweus Bully/Victim Questionnaire. *Aggressive Behavior*, 29(3), 239–268. <https://doi.org/10.1002/ab.10047>
- Vasta, R., Haith, M.M., & Miller, S.A. (1998). *Dječja psihologija*. Zagreb: Moderna znanost.
- World Health Organization (WHO). (2015). Preventing youth violence: an overview of the evidence. Geneva, Switzerland: World Health Organization. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/181008>

**PEER VIOLENCE IN PRIMARY SCHOOLS:
FREQUENCY AND TYPES OF VIOLENT BEHAVIOR**

*Dr Tatjana Marić, associate professor
University of Banja Luka
Faculty of Natural Sciences and Mathematics*

***Abstract:** In the last few years, one has increasingly recognized the need for systemic research into the phenomenon of peer violence and its various manifestations related to the frequency and types of violence. This research aimed to examine the frequency of certain forms of peer violence in primary schools. The attitudes of teachers and students overlap when it comes to sending simple pictures on the Internet, intentionally destroying personal belongings, ignoring, following and stalking, threatening looks, blackmail, telling lies, exclusion from society, sending simple words SMS-om and via the Internet, threats, hair pulling and fights. The findings showed that boys are more often perpetrators of peer violence in both measurements. It is interesting to note the results of the research, which indicate that the classroom is ranked first as a place of violence by students, while teachers rank the schoolyard. The research results among students indicated the majority representation of the same reaction in a violent situation, and most students would retaliate similarly. According to teachers, the causes of violence are primarily neglect and upbringing by the family, then insufficient cooperation between parents and teachers, while the reactions related to the level of awareness are related to the sphere of non-violent communication. Following the obtained results, one can conclude that violence among children in schools is present in different forms. For this reason, there is a need for systemic work to solve this problem, which includes early identification and prevention of forms of violence among peers and work with parents and teaching staff who, through their actions, transfer patterns of behavior to students.*

***Keywords:** frequency, peer violence, types of violence.*